

Р. М. Русин, канд. филос. наук, ассист.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ДЕСТРУКТИВНОСТЬ И КРЕАТИВНОСТЬ КАК ОСНОВАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-ОБРАЗНОЙ СИСТЕМЫ СЮРРЕАЛИЗМА

Статья посвящена анализу философско-эстетических концепций конца XIX начала XX в., которые послужили основанием художественных практик сюрреализма.

Ключевые слова: сюрреализм, художественный образ, сюрреалистический образ, интеллект, интуиция, иррациональность, сублимация.

R. M. Rusin, PhD, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

DESTRUCTIVENESS AND CREATIVITY AS THE BASIS OF THE FORMATION OF ARTISTIC IMAGERY OF SURREALISM

This article analyzes the philosophical and aesthetic concepts of the late nineteenth early twentieth century, which gave rise of artistic practices of surrealism.

Keywords: surrealism, artistic image, surreal image, intelligence, intuition, irrationality, sublimation.

УДК 1(091)

М. В. Сорока, здобувач
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПРЕДМЕТНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

У статті аналізуються сучасні наукові підходи до інтерпретації співвідношення політичної філософії та політичної науки, з'ясовуються умови можливості їх застосування у якості методологічних принципів дослідження історії української політичної філософії. З нових дослідницьких позицій здійснено уточнення предмета та основних завдань історії української політичної філософії.

Ключові слова: політична філософія, політична наука, історія української політичної філософії, політичний світ.

У вітчизняному науковому просторі чільне місце займають дослідження у галузі історії української політичної думки, історії політичної науки, історії української державності, які спрямовані шляхом осмислення досвіду мислителів минулого розв'язати сучасні актуальні проблеми політичного розвитку української держави, проблеми формування громадянського суспільства, функціонування політичних інститутів та процесів. Сьогодні важко назвати історичний період розвитку вітчизняної політичної думки (від Київської Русі й до сучасності), її представника, ідею, вчення, школу чи концепцію, яка б не була розглянута у предметному полі історії політичної науки. Проте, констатуючи достатньо велику кількість наукових праць, які присвячені історії вітчизняної політичної думки та політичної науки, досить нечисельними у сучасній вітчизняній літературі залишаються дослідження, предметом яких постає вітчизняна політико-філософська думка, політична філософія як складова вітчизняної духовної культури та її історія. Іншими словами, володіючи вагомим масивом знань про історичні факти, явища, інститути, процеси, ідеї, концепції, течії, школи та постаті політичного життя минулого, ми все ж таки ще не володіємо достатніми знаннями про *історію формування політичного світу України*, його онтологічних та гносеологічних засад, фундаментальних принципів, норм й цінностей, які мають трансісторичний характер та постають умовами можливості, системоутворюючими принципами виникнення й розвитку конкретних політичних процесів, явищ, інститутів, ідей минулого та сучасності. Тобто, проблема полягає у тому, що політичний досвід сучасної української культури включає значний масив знань про явища політичного життя минулого, але майже не містить у тематизованому вигляді знань про граничні (сутнісні) засади буття конкретних політичних явищ, які визначають масштаб, фундаментальну структуру само-

го політичного досвіду як невід'ємної складової історичного розвитку духовної культури України.

Цілком зрозуміло, що недостатня дослідженість політичного світу України, його онтологічних та гносеологічних основоположень стає однією з причин неможливості повного й всебічного осмислення та розв'язання тих проблем, які стоять перед сучасною вітчизняною політичною наукою, перед сучасним суспільством та державою. До них можна віднести проблеми формування єдиного політичного простору та єдиної політичної культури, проблеми досягнення суспільної консолідації та суспільного консенсусу, проблеми розбудови правової держави в Україні, здійснення демократичних реформ, інтеграції до європейського політичного та культурного простору.

Нині вже навіть на рівні практики стає очевидним, що ані окремі політичні ідеї, концепції, школи, вчення, програми минулого чи сучасності, ані їх сукупність, не можуть дати вичерпні відповіді на щойно зазначені актуальні проблеми сучасного політичного розвитку України. Ці знання мають бути доповнені глибоким розумінням фундаментальних складових історично сформованого політичного простору України, які не залежать від ідейно-політичних уподобань конкретно-історичного періоду, конкретних мислителів, або ж політиків, а постають глибоко інтегрованими до національної культури, будучи її невід'ємними складниками, визначаючи її спосіб буття.

Дослідження означених вимірів політичного світу України не може бути здійснене лише на основі методів політології та політичної науки. Його осмислення потребує методологічного інструментарію філософських наук, який знайшов своє узагальнення й застосування у такій самостійній предметній галузі філософського знання як політична філософія. Оскільки політичний світ України формується є продуктом історичного розвитку, то, відповідно, дослідження його сучасних онтологічних та гносеологічних засад, структури та специфі-

чних рис, місця і функцій в українській духовній культурі має здійснюватись у предметній сфері та на методологічних засадах історико-філософської науки в цілому та у межах предмета й методологічного інструментарію історії української філософії як самостійної предметної галузі історико-філософського знання зокрема. Іншими словами, ми вважаємо, що одним із продуктивних шляхів вивчення політичного світу України постає аналіз історії політичної філософії у вітчизняній духовній культурі, що стало предметом даного дослідження. Відповідно до цієї ідеї ми можемо визначити основні методологічні засади цього дослідження.

Важливим методологічним основоположенням дослідження історії вітчизняної політичної філософії має, на нашу думку, стати чітка предметна, функціональна та методологічна диференціація політичної філософії та політичної науки. На нашу думку, у сучасній вітчизняній науковій літературі у галузі політології та політичної філософії предметне, функціональне та методологічне розрізнення політичної філософії й політичної науки залишається недостатньо акцентованим, хоча є відкритим та актуальним для подальшого розвитку вітчизняної політичної науки та філософії. Утім, питання про співвідношення цих двох галузей соціогуманітарного знання є актуальним та обговорюваним у працях зарубіжних авторів, серед яких К.С. Гаджієв, І.І.Кравченко, О.С.Панарін та ін. Відповідно, результати досліджень вказаних авторів й стали теоретичною та методологічною основою нашого дослідження. Враховуючи предмет, мету і завдання даного дослідження, ми не будемо зупинятися на аналізі осмислення проблеми співвідношення політичної філософії та політичної науки у працях усіх вказаних вище авторів. Задля реалізації мети й завдань нашого дослідження коротко проаналізуємо лише деякі точки зору а розв'язання проблеми співвідношення політичної філософії та політичної науки.

Дією для нашого дослідження постає теоретична позиція, представлена авторами "Нової філософської енциклопедії". Зокрема О.С.Панарін визначає філософію політики як науку про найбільш загальні засади, границі та можливості політики. Філософія політики досліджує співвідношення суб'єктивного та об'єктивного у політиці, закономірного та випадкового, суцього й належного, раціонального та позараціонального [3, с.226]. Продуктивною для дослідження історії вітчизняної політичної філософії є позиція О.С.Панаріна про різницю граничних засад політики у культурі Сходу і Заходу, у традиційному та сучасному суспільствах, адже саме в українській культурі (а, отже, й політичній культурі та політичному світові) ми можемо віднайти унікальний синтез "східних" та "західних" складників. На думку О.С.Панаріна, в культурі "Сходу", релевантним якій постає традиційне суспільство взагалі, основним питанням політики постає проблема забезпечення суспільного порядку та захист суспільства від хаосу. Іншими словами, способи забезпечення порядку, стабільності та спадкоємності можна вважати тим проблемним полем, яке визначає предмет традиційної політичної філософії. В модернізованих суспільствах "Заходу", на думку вченого, робиться акцент не на деякому порядку взагалі, а скоріш на способах реалізації та забезпечення демократичного порядку. Тобто, замість опозиції "порядок – хаос" предметом дослідження постає дилема порядку "демократичного" та порядку "авторитарного". Також заслуговує на увагу філософсько-методологічна інтерпретація О.С.Панаріном системи принципів політичного світу "Сходу" та політичного світу "Заходу", які дослідник співвідносить із принципами таких філософських "парадигм" як реалізм та номіна-

лізм. На думку вченого, політичний світ "Сходу" підпорядковується законам жорсткого "лапласівського" детермінізму, тоді як політичний світ "Заходу" визначається стохастичними принципами, які включають ризик та невизначеність не як відхилення розвитку політичного світу, а як його спосіб буття. Тобто, ще однією із центральних проблем політичної філософії постає проблема співвідношення системного і стохастичного у розвитку політичного світу та політичної дійсності [3, с.226]. Констатація цієї предметної особливості політичної філософії дозволяє вченому екстраполювати у предметно-проблемне поле філософії політики класичну філософську дилему "номіналізм – реалізм". Як зазначає О.С.Панарін, політичний світ "Сходу" розвивається у "парадигмі", тобто системі філософсько-методологічних засад реалізму. "Реалізм" політичного світу "Сходу" знаходить відображення у домінуванні загального над індивідуальним. Саме у межах такої форми субординації загального й індивідуального у межах політичного світу "Сходу" розв'язується питання про домінування порядку над хаосом у політичному житті суспільства. Натомість політичний світ "Заходу", на думку, О.С.Панаріна, можна охарактеризувати у "парадигмі" номіналізму. "Номіналізм" політичного світу "Заходу" розкривається у тому, що політичний процес відображає не групову сутність, чи волю, а має характер *відкриття*, тобто пошуку нових форм самоорганізації. [3, с.226].

Також О.С.Панарін до головних проблем політичної філософії відносить питання про статус політичного та ступінь його автономії відносно інших сфер суспільного життя. Важливим для нашого дослідження історичного становлення політичного світу України постає запропоноване вченим узагальнене розрізнення способу розуміння статусу політичного та ступеня його автономії відносно інших сфер суспільного життя у "східній" та "західній" культурі. На "Сході" політика відіграє одну з головних ролей у системі суспільних практик. Натомість на "Заході" статус політики визначається принципом "держава-мінімум". Втручання політики у систему суспільних практик сприймається як деструктивний чинник для громадянського порядку та самоорганізації суспільства [3, с. 226].

Не менш важливим для нашого дослідження історії формування політичного світу в українській духовній культурі є тлумачення О.С.Панаріном співвідношення політичного й неполітичного як однієї із центральних проблем політичної філософії. На думку, вченого філософія політики при розв'язанні цього питання стикається із "конфліктом двох парадигм", які вчений називає за іменами їх засновників, відповідно, "парадигма М.Фуко" та "парадигма Г.Беккера". Відповідно до політико-філософських поглядів М.Фуко, які ґрунтуються на традиціях французького етатизму, влада не локалізується суто у політичній сфері, а у трансформованих формах функціонує скрізь: у повсякденних ієрархічних стосунках між тими, хто навчає й тими, хто навчається, керівників і керованих, старших та молодших і т.д. і т.п. Саме тому головною проблемою філософії політики, на думку М.Фуко, постає питання про співвідношення формальних та неформальних, легітимних й тінювих практик влади. Тому предметом політичної науки постає владний вимір будь-яких сфер суспільного життя, а сама політична наука має розвиватися як міждисциплінарна теорія, що поєднує політичну економію, політичну психологію, етику, демографію, культурологію тощо [3, с. 227].

По-іншому вчений розкриває розрізнення політичного й неполітичного у межах "парадигми Г.Беккера", в основу якої покладений ліберальний принцип "держава-мінімум". Відповідно до поглядів Г.Беккера, розвиток

нормального громадянського суспільства має супроводжуватись поступовим скороченням повноважень влади, тобто сфера політичного життя суспільства зрештою має бути поглинутою неполітичною. [3, с. 227].

Проаналізовані ідеї О.С.Панаріна мають значний евристичний потенціал у будувати застосовані нами у якості теоретичних та методологічних основоположень дослідження історії вітчизняної політичної філософії, онтологічних та гносеологічних засад політичного світу України.

До теоретичних та методологічних засад нашої роботи слід віднести результати наукових досліджень І.І.Кравченка, які присвячені аналізу предметних, функціональних та методологічних відмінностей між політичною філософією та політичною наукою. [2, с. 275-277].

На думку І.І.Кравченка, диференціацію політичної науки від політичної філософії можна охарактеризувати у трьох основних вимірах: предметному, функціональному та методологічному. Предметна відмінність політичної філософії та політичної науки полягає, на думку вченого, у тому, що існує незначна кількість об'єктів, які специфічні лише для політичної філософії та які не входять до предметних інтересів політичної науки. До таких об'єктів дослідників відноситься політична утопію, політичну міфологію, трансформовані форми політичної свідомості та політичної дії та ін. Звичайно, окрім вказаних, більшість інших політичних об'єктів досліджуються як політичною філософією, так й політичною наукою, але їх предметна специфіка у сфері суто філософського та наукового знання дозволяє їх чітко розрізнити. Зокрема, І.І.Кравченко наводить приклад, що для політичної філософії політична свобода – це певна універсальна сутність, умова буття, проблема умов можливості самої свободи, відношення внутрішньої та зовнішньої свободи. До предметної сфери політичної науки входять конкретні свободи, реальні втілення цієї універсальності, класифікація свобод, побудова теорії окремих свобод, дослідження умов та наслідків їх реалізації тощо. Наведені міркування дозволяють стверджувати, що різниця між політичною філософією та політичною наукою полягає не стільки у рівні та глибині абстрагування, скільки в розподілі праці шляхом предметної спеціалізації [2, с. 276].

Функціональна диференціація політичної філософії та політичної науки, на думку І.І.Кравченка, полягає у тому, що політична філософія, перш за все, з'ясовує сутність політичних об'єктів, а політична наука досліджуючи закономірності та тенденції, залишаючи сутнісні проблеми поза власними завданнями. Політична філософія виконує деонтологічні функції з визначення ідеальних ат універсальних начал політики, натомість, політична наука встановлює конкретні практичні норми та форми політичної діяльності. Що ж стосується суспільних, пізнавальних, освітніх, прогностичних, критичних функцій, то у межах політичної філософії та політичної науки вони відрізняються між собою лише за масштабом. [2, с. 276].

Методологічна диференціація політичної філософії та політичної науки полягає у тому, що політична філософія використовує як правило різні види рефлексії, здійснює критичну оцінку процесу пізнання політики, виявляє раціональні та ірраціональні засади способу буття та процесу пізнання політики, його результатів і самих форм рефлексії, за допомогою якої здійснюється аналіз і осмислення політики. Політична ж наука використовує ряд спеціальних методів, серед яких, наприклад, системний аналіз, моделювання, екологічні методи, компаративний аналіз, статистичні методи, прийом створення образу політика, риторичні методи, методи соціології політики, психології політики тощо [2, с. 277].

Запропонована І.І.Кравченком диференціація політичної філософії та політичної науки дозволяє чітко

сформулювати предмет та завдання нашого дослідження, які передбачають здійснення історико-філософського аналізу політичної філософії як наряду вітчизняної філософської думки.

Важливою для методологічною основою нашого дослідження стали результати наукових праць, присвячених систематичному викладу проблем практичної філософії, відомого російського вченого К.С.Гаджієва. У своїй монографічній праці "Політична філософія" автор пропонує оригінальний систематичний виклад політичної філософії як самостійної наукової дисципліни й одночасно сфери духовної діяльності людини, аналізує основні віхи її формування та еволюції, основоположні принципи, категорії та сутнісні характеристики. Запропонований К.С.Гаджієвим політична філософія, її предмету, основних функцій та дослідницьких завдань стане теоретичною та методологічною основою для уточнення й доведення з нових дослідницьких позицій предметної та методологічної диференціації політичної філософії та політичної науки у розвитку української філософської культури. Розроблений К.С.Гаджієвим підхід до розуміння політичного світу стане методологічною основою для вивчення структури та специфічних особливостей політичного світу України. Проаналізуємо зміст основних для нашої роботи положень монографічної праці К.С.Гаджієва "Політична філософія" [1].

В основу свого систематичного викладу політичної філософії як галузі філософського та наукового знання К.С.Гаджієв покладає поняття "парадигми", який надає статусу базової умови можливості формування та осмислення політичного світу, що постає, на думку вченого, головним об'єктом політичної філософії. Під "парадигмою" у цьому контексті Г.С.Гаджієв розуміє деякий комплекс загальних для усіх цінностей, норм, установок, які у своїй сукупності забезпечують *modus vivendi* усіх членів суспільства. Цей комплекс визначає зміст та спрямованість суспільної свідомості, суспільної та політико-філософської думки. Однак, дослідник наголошує на тому, що у контексті дослідження політичного світу та політичної філософії як рефлексії буття політичного світу під "парадигмою" слід розуміти не стільки деякі конкретні соціально-філософські теорії, або ж ідеї, скільки фундаментальну картину соціального універсалу, яка включає комплекс основоположних уявлень про суспільство та індивід, громадянське суспільство й державу, сакральне та світське [1, с.4]. "Цей комплекс, – зазначає К.С.Гаджієв, – являє собою *субстрат* (курсив мій. – М.С.) найважливіших концепцій, теорій, течій даного історичного періоду. Інакше кажучи, парадигма є *світоглядною* (курсив мій. – М.С.) інфраструктурою, що характеризує простір та час, природу та суспільство, людину, суспільство та державу, свободу й рабство, добро і зло і т.д... Парадигма – це система взаємопов'язаних універсальностей, покликаних забезпечити збереження й трансляцію соціального досвіду від покоління до покоління" [1, с. 4].

Наведене міркування дослідника, на нашу думку, має стати методологічною основою для дослідження політичного світу як складової української духовної культури та історії вітчизняної політичної філософії як певної світоглядної системи знання, що має, на відміну від конкретних вітчизняних політичних течій, ідей, напрямів, трансісторичну структуру, трансформація якої меншою мірою залежить від конкретних політичних явищ, інститутів та процесів, які функціонують на деякому конкретно-історичному етапі розвитку української культури.

Можна повністю прийняти позицію К.С.Гаджієва відносно того, що таким чином визначена "парадигма" включає у себе визнані усіма, або ж більшістю, інтелек-

туальних й соціально-політичних сил мову та поняттєво-категоріальний апарат, які відображають та інтерпретують існуючі економічні, соціальні, політичні та інші реалії [1, с.5]. На наш погляд, наведене твердження дослідника можна інтерпретувати у тому сенсі, що невід'ємною складовою, сутнісним елементом будь-якої "парадигми" постає філософське знання, яке визначає "мову та поняттєво-категоріальний апарат" "парадигми". Іншими словами, політична філософія, будучи рефлексією буття політичного світу, сама постає невід'ємною його складовою, визначає його структуру та зміст. Проте, вчений наголошує й на тому, що, окрім статичної структури, політичний світ має багато інших вимірів, які мають динамічний характер. Але динамічна багатовимірність політичного світу об'єднується певним світоглядом, системо утворюючою основою якого постає політична філософія: "...світ політичного має багато вимірів – соціально-економічний, структурний, функціональний, соціокультурний, конфесійний, історичний, концептуальний і т.д. Для правильного розуміння сутності політичного, політичних феноменів та процесів необхідно мати відповідне уявлення про всі ці аспекти та виміри. В якості об'єднуючого їх начала виступає світоглядний вимір, центральним елементом якого постає політична філософія" [1, с. 6].

Також Г.С.Гаджієв вилучає цікаву й продуктивну для методологічних засад нашого дослідження історії вітчизняної політичної філософії думку про специфічні попередні умови, за яких може виникнути політична філософія. До таких умов вчений відносить, по-перше, наявність самого політичного світу, по-друге, поняття політичного у самому широкому його значенні, та, по-третє, наявність у суспільній свідомості понять "другого порядку", таких як "державна", "влада", "право", "свобода" і т.п. Іншими словами, осмислення сутності політичної філософії та її історії стають можливими лише на основі розв'язання "імперативної" проблеми виокремлення політичного світу як самостійної підсистеми соціуму. Можна повністю розділити тезу Г.С.Гаджієва про те, що про політичну філософію у власному розумінні цього слова ми можемо говорити лише тоді, коли існує сфера життя політичного суспільства, над якою здійснюється специфічна філософська рефлексія [1, с. 10].

Виходячи із цієї позиції можна стверджувати, що дослідження історії вітчизняної політичної філософії у методологічному плані – це не стільки дослідження *текстів* політичних філософів минулого (це завдання переслідуює й успішно виконує історія політичної науки), скільки у реконструкції політичного світу України, елементом якого постають власне філософсько-світоглядні принципи, ідеї, концепції, вчення, напрями тощо. Звичайно ж, усі вони представлені у корпусі текстів, однак, *текст* у даному випадку досліджується в особливому модусі – у модусі *елемента політичного світу*, а не як самостійний предмет аналізу, яким він постає у предметно-проблемній сфері історії політичної науки.

Слідуючи за логікою Г.С.Гаджієва, це методологічне правило дозволяє не плутати історію політичних вчень та ідей, накопичення політичного знання з політичною філософією, хоча й не можна заперечувати факт існування між політичною філософією та політичною наукою, між, відповідно, історією політичної філософії та історією політичної науки генетичного зв'язку [1, с.11].

Враховуючи важливість для методологічних засад нашого дослідження історії вітчизняної політичної філософії наукових результатів, отриманих Г.С.Гаджієвим, вважаємо необхідним проаналізувати ще декілька положень монографії вченого, які стосуються визначення політичного світу як об'єкту політико-філософської ре-

флексії, авторського визначення політичної філософії у структурі сучасного соціогуманітарного знання, інтерпретацію К.С.Гаджієвим онтології політичного світу.

Свою характеристику політичного світу як об'єкта дослідження політичної філософії вчений розпочинає із розрізнення статичних та динамічних складових. До статичних складових політичного світу дослідник відносить сталі, "застиглі", статичні, тобто наявні у кожній конкретно-історичний момент феномени, структури, складові елементи, функції та умови для їх нормально-го функціонування, їх взаємозв'язки. До динамічних же складових політичного світу належать історія становлення і зміни політичних вчень, політичних традицій, політичних систем, ідейно-політичних парадигм й течій. [1, с.186]. Утім центральними, системоутворюючими елементами політичного світу дослідник вважає державу, владу та владні відносини. Можна повністю погодитись із вченим у тому, що держава, влада та владні відносини "складають основоположні категорії політичної філософії та політичної науки й дають ключ до розуміння сутності та призначення політики, політичних інститутів та всього світу політичного. Тільки розкривши питання про природу влади й держави, можна виокремити політику із усієї суспільної системи та комплексу політичних відношень" [1, с.186].

Констатуючи основоположність держави, влади та владних відносин для буття політичного світу, К.С.Гаджієв висловлює принципову для формування методологічних засад нашого дослідження історії вітчизняної політичної філософії думку про те, що не менш важливими та невід'ємними складовими політичного світу постають "неполітичні" елементи, джерелом яких постає *національна культура*.

Згідно із позицією вченого, у політичному світі досить часто набувають значення не тільки реальні дії влади, державних інститутів, інших політичних об'єднань, але й те, як ці дії оцінюються й сприймаються, тобто важливе значення мають суспільні норми й правила, поведінкові стереотипи, політична символіка, знакова система та інші компоненти національної культури. Національна культура, на думку К.С.Гаджієва, постає єдиною можливою інфраструктурою політичного світу: "Культура являє собою основоположну інфраструктуру, соціально-історичне середовище існування, життєдіяльність та відтворення людини. У масиві *національної свідомості* (курсив мій. – М.С.) кожного народу наявні базисні, вроджені елементи, які визначають сам дух, менталітет, характер даного народу, та вони не можуть не накладати родову печатку на його політичну систему" [1, с.188]. Ми вважаємо, що можна розвинути дану тезу К.С.Гаджієва стверджуючи, що тільки національна культура постає джерелом генезису політичного світу і саме у цьому контексті та значенні національна культура, її історія має бути предметом дослідження політичної філософії. Іншими словами, вивчення політичного світу, який постає основним предметом політичної філософії, передбачає дослідження історії його формування у контексті національної духовної культури, тобто невід'ємною частиною сучасної вітчизняної політико-філософської думки постає історія української політичної філософії у контексті історії національної духовної культури.

Однак наведене твердження апелює до досить широкого змісту політичної дійсності. Саме тому для формування методологічних засад нашого дослідження історії української політичної філософії виникає необхідність уточнити предмет самої історії політичної філософії як складової історії національної філософської традиції. Адже якщо вірна думка про те, що історія політичної філософії предметно не тотожна історії полі-

тичної науки, тоді які елементи політичного світу та його історії (окрім конкретних політичних вчень, ідей, течій, напрямів, персоналій, які вивчаються та аналізуються історією політичної науки) мають бути в центрі уваги історії національної політичної філософії?

Думається, що основі ряду запропонованих у монографічному дослідженні К.С.Гаджієва наукових результатів ми зможемо дати відповідь на поставлене питання. На думку вченого, політичний світ складається з двох самостійних сфер. До першої сфери політичного світу входять конкретна (повсякденна) політична практика, яка реалізується чиновниками, функціонерами, державними службовцями, політичними партіями та організаціями, корпораціями та інститутами світової політики тощо. До другої ж сфери політичного світу дослідник відносить розробку політичних програм, ідеологій, напрямів стратегічного характеру на всіх рівнях та прийняття рішень щодо шляхів, форм та засобів їх реалізації [1, с.189].

На думку К.С.Гаджієва, теоретичне розмежування цих двох сфер політичного світу дозволяє провести розрізнення предметних сфер політичної філософії та політичної науки. Загальним критерієм такого розрізнення вчений вважає те, що в якості центрального суб'єкта політичного світу постає людина, яка є не лише соціальною, політико-економічною істотою, але й одночасно істотою духовною, соціокультурною, політико-культурною, морально-етичною тощо. Саме тому будь-які розрізнення політичної філософії та політичної науки мають абстрактний і лише теоретичний характер, адже, звертаючись до людини, політична наука потрапляє до предметних інтересів філософії, етики, культурології. У свою ж чергу останні науки, звертаючись до людини з необхідністю потрапляють до предметної сфери політичної науки [1, с.192].

Проте, таке розрізнення має методологічний сенс, саме тому дослідник виокремлює декілька способів сучасного розуміння політичної філософії, її предмету, функцій, дослідницьких завдань та методів. Ми хочемо акцентувати увагу на тих із них, які стали методологічною основою для нашого дослідження історії вітчизняної політичної філософії.

Важливою методологічною складовою нашого дослідження історії української політичної філософії як складової національної духовної культури стало запропоноване К.С.Гаджієвим визначення політичної філософії як філософської науки, яка досліджує політичний світ, політичні феномени у їх цілісності, прагне осягнути універсальний принцип, який покладений у їх основу, зрозуміти саму ідею політичного взагалі, ідею держави і влади взагалі, абстрагуючись від їх конкретних втілень [1, с.195].

На основі наведеного міркування К.С.Гаджієв пропонує визначити політичну філософію як теорію пізнання політичного світу, тобто як політичну епістемологію, та як вчення про політичне буття, тобто як політичну онтологію. "У першій якості вона (*політична філософія* – М.С.) виступає як особлива дисципліна (або піддисципліна), яка покликана вивчати духовні та світоглядні аспекти світу політичного. Вона включає політичну онтологію, аксіологію, епістемологію та методологію. У другій же якості це та сфера духовної діяльності людей, де формуються світоглядні, нормативні й ціннісні основи світу політичного, сама ідея політичного, ідеї держави й влади і.т.д. Політична філософія, торкаючись одночасно сфери як філософії, так й світу політичного, розташовується у області перетину філософії та політичної науки" [1, с.195].

На нашу думку, наведена позиція вченого є досить продуктивною для нашого дослідження історії вітчизняної політичної філософії, оскільки дозволяє з нових до-

слідницьких позицій уточнити й сформулювати предметно-проблемне поле історії вітчизняної політичної філософії. А саме, предметом історії української політичної філософії, на відміну від історії вітчизняної політичної думки, постають структура і типологія політичного світу як складника національної культури у її історичному розвитку, світоглядні засади історичного становлення політичного світу, методологічні принципи, прийоми та підходи до пізнання політичного світу як невід'ємної частини історичного розвитку української національної культури. Оскільки політичний світ у його онтологічному вимірі постає продуктом історичного розвитку національної культури, тому й основним методологічним інструментарієм його дослідження мають стати методологічні концепції історико-філософської науки у її все-світньо-історичному та національному модусах.

Принципово важливе значення для методологічних засад нашого дослідження має ще одна думка К.С.Гаджієва, яка розкриває предметну (онтологічну) структуру самого політичного світу та, відповідно політичної філософії як рефлексії над способом буття політичного світу. Її суть полягає у тому, що політика (політичний світ), будучи однією з найважливіших сфер життя людини та суспільства, *містить у самій собі власну філософію* (курсив мій. – М.С.).

Саме тому політична філософія постає не просто відстороненою рефлексією буття політичного світу, але й одночасно постає невід'ємною частиною самого політичного світу. Іншими словами, коли ми досліджуємо політичний світ, предметом нашого аналізу постають філософські ідеї, концепції, теорії, вчення, напрями, які упродовж історичного розвитку самі стали об'єктивованими елементами політичного світу, що мають онтологічний статус. Отже, вивчення політичного світу української духовної культури (у його онтологічному вимірі) можна віднести до предметної сфери історії української філософії як галузі історико-філософської науки, а гносеологічними принципами пізнання політичного світу (політична епістемологія) можуть стати методологічні концепції дослідження історії української філософії та історії української духовної культури. Хоча, звичайно ж, предметна сфера та методи історико-філософського пізнання не вичерпують предметну та методологічну сферу політичної філософії.

Виходячи з наведеного міркування, можна, використовуючи слова К.С.Гаджієва, сформулювати завдання політичної філософії, яке полягає у тому, що політична філософія має осмислити ідеї, теорії, принципи, постулати, думки, які покладені в основу політичного світу, постають онтологічними, об'єктивованими елементами його структури [1, с.198].

Відповідно, ми можемо сформулювати основне завдання й нашого дослідження історії вітчизняної політичної філософії. Його суть полягає у здійсненні раціональної реконструкції [4, с. 81] та критичного аналізу основних ідей, теорій, принципів, постулатів, напрямів, які стали об'єктивованими онтологічними елементами політичного світу української культури. Предметна відмінність історії української політичної філософії від історії політичної думки України, на нашу думку, полягає у тому, що остання зосереджується на змісті політичних ідей, концепцій, напрямів, течій минулого не ставить питання про їх онтологічний статус, зосереджується переважно на аналізі їх змісту. Історія політичної думки України абстрагується від розв'язання питання про онтологічний статус політичних вчень минулого, розглядаючи їх як рефлексію політичного буття України конкретно-історичного періоду. Важливим моментом тут постає те, що будь-яка доступна для нашого вивчення

політична ідея представлена у формі тексту, але не кожен текст стає елементом політичної дійсності, складає онтологічні засади політичного світу духовної культури.

У цьому контексті можна повністю погодитись із прикладами К.С.Гаджиева, який вважає, що складовими компонентами політичної філософії постають різного роду політичні утопії, які не стільки пропонують конкретні рішення, або дії, скільки прагнуть змінити сам масштаб політичного мислення, сам політичний світ [1, с.203].

Окреслені методологічні принципи дозволяють більш чітко сформулювати предмет і завдання політичної філософії. Дійсно, "політичний філософ, – зазначає К.С.Гаджиев, – не просто описує факти...а виявляє сутності, у яких досягається єдність внутрішньої та зовнішньої сторін феноменів, проявами яких і постають ці факти. Інакше кажучи, політичну філософію цікавить не стільки емпірична, фактографічна сторона світу політичного, скільки значимість та смисл останнього у цілому" [1, с.201]. Саме на основі наведених розробок та ідей і стало можливим дослідження історії вітчизняної політичної філософії.

Уточнивши та з нових дослідницьких позицій сформулювавши предмет нашого вивчення історії вітчизняної політичної філософії, який передбачає осмислення політичних ідей, концепцій, принципів, цінностей, що набули онтологічного статусу як об'єктивовані складові політичного світу, вважаємо за необхідне, спираючись на результати монографії К.С.Гаджиева, розкрити деякі елементи онтології політичного світу, які мають значну актуальність для розвитку політичного світу сучасної України та вагоме значення для реалізації мети й основних завдань нашого дослідження.

Які ж саме елементи задають онтологію політичного світу, його структуру та специфічні риси? Ми вважаємо, що запропонована К.С.Гаджиевим у 1999 році відповідь на це питання набула не просто особливого значення та актуальності, але й фактичного підтвердження у розвитку політичного світу України.

До основних онтологічних засад політичного світу К.С.Гаджиев відносить конфлікт та консолідацію. Можна повністю погодитись із тим, що ці елементи мають об'єктивовані й трансісторичний характер, тому задають онтологічну структуру усього політичного світу певної національної культури, виступають факторами його історичного становлення і розвитку. "...сучасні суспільства, – зазначає вчений, – характеризуються найбільш різноманітними формами плюралізму, спричинених, у першу чергу, існуванням багатоманіття ...класів, представників різних етносів або націй, конфесій, культур, професій, які свої особливі інтереси, які досить часто не співпадають та, більш того, конфліктують один з одним. Можна сказати, що конфлікт – невід'ємна сутнісна характеристика будь-якого людського суспільства" [1, с.210]. Відповідно, завданням політичної філософії стає виявлення природи та соціальних засад конфлікту з метою виявлення і створення умов можливості суспільної консолідації [1, с. 210]. Ми повністю розділяємо позицію дослідника у тому, що конфлікт та консенсус – дві складові політичного світу [1, с.214], які визначають його онтологічну структуру, історичний роз-

виток. Відповідно основним дослідницьким завданням політичної філософії у цілому та історії політичної філософії зокрема постає аналіз цих двох складових політичного світу з метою становлення суспільного та політичного консенсусу. Причому, хочемо наголосити на тому, що, на нашу думку, лише рефлексія над політичним буттям, яку здійснює історія політичної думки, не здатна стати онтологічною основою консенсусу. Ця особливість є ще одним аргументом на користь предметної та методологічної диференціації політичної філософії та політичної науки в цілому, та історії політичної філософії й історії політичної думки зокрема.

В сучасних умовах розвитку українського суспільства та української держави важко переоцінити роль і значення політичної філософії як науково-дослідного напрямку вивчення онтологічних засад національної культури, спрямованого на пошук об'єктивованих, дійсних умов можливості суспільного консенсусу, його світоглядно-методологічних та аксіологічних засад.

Саме такі завдання, на нашу думку, у багатоманітні наукових праць з історії політичної думки України досить нечасто ставилися дослідниками, які надавали перевагу здійсненню скоріш об'єктивної історико-філософської рефлексії конкретно-історичних політичних ідей, течій, напрямів, персоналій, аніж завданням трансформації наявного політичного простору.

Саме тому, одним із завдань нашого дослідження історії вітчизняної політичної філософії, політичного світу як складової історії української національної культури є здійснення кроку до таких трансформацій наявного політичного світу України, який стане умовою можливості суспільного й політичного консенсусу як чинника гуманітарного розвитку сучасного суспільства.

З'ясувавши предметні та методологічні засади нашого дослідження історії вітчизняної політичної філософії та політичного світу як складової історії української національної культури, ми прийшли до висновку, що одним із способів дослідження політичного світу як складової вітчизняної духовної культури може стати історія української філософії як галузь сучасної історико-філософської науки. Відповідно, виникає необхідність уточнення тих методологічних концепцій, методологічних принципів та прийомів дослідження історії української філософії, на які ми будемо спиратися під час аналізу історії вітчизняної політичної філософії, концептуалізації політичного світу та політичного досвіду в українській філософській культурі. Реалізація цього завдання стане предметом наших наступних публікацій.

Список використаних джерел

1. Гаджиев К.С. Политическая философия / Отд-ние экон. РАН; науч.ред. совет изд-ва "Экономика". – М.: ОАО "Издательство "Экономика", 1999. – 606 с.
2. Краченко И.И. Политическая наука. Новая философская энциклопедия. – С.275-277.
3. Панарин А.С. Философия политики./ Новая философская энциклопедия. – С.226-227. – С.226.
4. Руденко С.В. Сутність та основні методологічні системи раціональної реконструкції історії української філософії // Гуманітарні студії : зб. наукових праць. – Вип. 12. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2012. – С. 78-86.

Надійшла до редколегії 11.04.14

М. В. Сорока, соискатель
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ПРЕДМЕТНАЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ И ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ ОСНОВАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ УКРАИНСКОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ

В статье анализируются современные научные подходы к интерпретации соотношения политической философии и политической науки, выяснены условия возможности их применения в качестве методологических принципов исследования истории украинской политической философии. С новых исследовательских позиций в статье проводится уточнение предмета и основных заданий истории украинской политической философии.

Ключевые слова: политическая философия, политическая наука, история украинской политической философии, политический мир.

M. V. Soroka, PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

SUBJECT DIFFERENTIATION OF POLITICAL PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE AS A METHODOLOGICAL BASIS OF RESEARCH OF HISTORY OF POLITICAL PHILOSOPHY IN UKRAINE

In this article the modern scientific approaches to the interpretation of the relation of political philosophy and political science are analyzed, the conditions of possibility of their application as methodological principles of study of the history of the Ukrainian political philosophy are defined. With new research positions the subject and the main tasks of the History of political philosophy in Ukraine are defined.

Keywords: political philosophy, political science, history of political philosophy in Ukraine, political world.

УДК 130.2:81'272

В. Л. Філіппов, канд. пед. наук, доц., проф.
Луганська державна академія культури і мистецтв, Луганськ

МОВНА КАРТИНА СВІТУ ЯК ВНУТРІШНІЙ АСПЕКТ КУЛЬТУРИ

У статті проаналізовано проблему співвідношення культури як символічно-знакової реальності та мовної картини світу як певної сукупності смислових інформаційних кодів культури. Автор зростає у цьому зв'язку філософські концепції Р. Барта та Ю. Лотмана, підкреслюючи, що саме в структуралізмі сприйняття картини світу як мовної реальності є найбільш виразним.

Ключові слова: культура, мовна картина світу, структуралізм, текст, твір, інформаційний код.

Символічне вираження природного світу можливе лише в мові. Ось чому сучасна філософія так тягнє до лінгвістичних концепцій і зрештою – до семіотики.

Зрозуміло, що культура сприймається як певний інформаційний простір, і тут доречно пригадати концепції О. Шпенглера, М. Бердяєва, О. Лосєва, К. Леві-Стросса, Р. Барта, Ю. Лотмана.

Усі позначені концепції досить своєрідні, але водночас вони сходяться в низці загальних точок, а саме: культура може сприйматися як певний смисловий і символічний простір, у якому має місце продукована особистістю інформація, обмін цією інформацією, а також виникнення певних комунікативних полів. З іншого боку, культура завжди є деякою символічно-знаковою реальністю, у якій виникають, функціонують і продукують взаємно один одного визначені смисли та значення.

Якщо виводити концепцію культури до проблеми картини світу, то ми можемо сказати, що картина світу багато в чому є, перш за все, символічною та інформаційною реальністю. Картина світу стає формою й принципом цієї реальності, цього інформаційного простору.

Тут ми потрапляємо до сфери, де мова починає виконувати подвійну функцію. З одного боку, вона обґрунтовує культуру, з другого – функціонує в картині світу. І культура, і картина світу повідомляються через мовну реальність. Сама мовна реальність стає простором, у якому функціонують символи й знаки культури, позначаючи й підсумовуючи себе в картині світу.

Найбільш виразне сприйняття картини світу як мовної реальності спостерігаємо в структуралізмі. При цьому мається на увазі як французький структуралізм в особі одного з найбільш видатних його представників Р. Барта, так і структуралістсько-семіотична концепція Ю. Лотмана. І в першому, і в другому випадках картина світу виступає не просто як мовна реальність, а як деяким чином упорядковане інформаційне середовище, тобто певна сукупність смислових інформаційних кодів культури.

Якщо звернутися до французького структуралізму, і в першу чергу до концепції згаданого Р. Барта, то ми можемо виділити тут два періоди його філософської творчості.

У першому періоді Барт розглядає мову як певне інформаційне середовище свідомості, яке символізує. Тобто в цьому разі Барт продовжує кантіанську традицію активності свідомості, що символізує, і стягує згадану активність до деяких інформаційних полів. Мова, за Бартом, це смислова реальність, у якій ті або ті зна-

чення й сенси культури оформляються у вигляді соціально значущих інформаційних кодів. Мова "є колективним договором, якому індивід повинен повністю і беззастережно підкорятися, якщо він хоче бути учасником комунікацій" [1].

Проте, у пізнішому, так званому психоаналітичному або несвідомому періоді своєї творчості, Барт убачає в мові, а звідси й у продукованій за допомогою мови картині світу, у першу чергу примат несвідомого. "Мова – це не та сфера, де людина бере на себе соціальні зобов'язання, це лише рефлекс, що не відає вибору, нероздільна власність усіх людей" [2, с. 53].

Згідно з цією позицією Барта, мова спирається на певну сферу несвідомого, яке обґрунтовує власне значення, що сходиться протягом соціалізації людини до рівня більш раціонального і що проявляє себе як норми й сенси самої культури. Не важко відмітити в цій ситуації схожість позицій Барта з концепцією Юнга про архетипи й колективне позасвідоме. "...Знаки зазнають заворожливого впливу домовних або надмовних сфер" [Там само, с. 316]. Тут, безперечно, можна сказати, що у своїх зрілих проявах Барт, так само як і французький структуралізм у цілому, спирається на психоаналіз і має виражену спорідненість з основними психоаналітичними позиціями.

Зазначимо водночас, що будь-яка мовна картина світу, так само як і будь-яка символічна реальність, на нашу думку, дійсно має в основі архетипи. І ось тут, і саме тому, неможливо звести картину світу до суто раціонального світоглядного ества. Картина світу тут дійсно має в основі колективне позасвідоме, і поза архетипом картину світу, яку продукує конкретна особистість, не можна ні зрозуміти, ні інтерпретувати.

Якщо звернутися конкретніше до концепції Лотмана, то вчений, на відміну від Барта, не акцентує позасвідоме, а, навпаки, вважає, що культура й картина світу, що функціонує в ній, спирається на певні інформаційні коди. Мова, відмічає Лотман, "використовується не як повідомлення, а як код, коли вона не додає нам яких-небудь нових відомостей до тих, що вже є... і переводить уже наявні повідомлення в нову систему значень" [6, с. 85]. За Лотманом, саме можливість мови продукувати інформаційні коди забезпечує перетворення ентропії на інформаційне, тобто впорядковане й цілісне середовище.

Іншими словами, виходить, що ентропія як властивість фізичного світу долається в соціумі за допомогою семіотичних та інформаційних можливостей і потенцій культури. Культура об'єднує стихійні природні явища в